

УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ДОГОВОРНИТЕ ОТНОШЕНИЯ ПРИ ПРЕДОСТАВЯНЕ НА АГРОЕКОЛОГИЧНИ ОБЩЕСТВЕНИ БЛАГА В ЗЕМЕДЕЛИЕТО – АНКЕТА СРЕД СТЕЙКХОЛДЪРИТЕ ЛИДЕР И ПОДХОДА WOMR

Ангел Саров, Валентина Маринова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Успешното внедряване на подхода WOMR/ Лидер в България играе важна роля за насърчаване на иновативни решения на стари и нови проблеми в селските райони и превръщането им в своеобразна „лаборатория“ за развитие на местните възможности и за тестване на нови начини за посрещане на нуждите на общностите в селските райони области. Подходът е донесъл ценни резултати в много селски райони в ЕС и може да играе важна роля в подпомагането на селските райони в България. Колективното договаряне и нарастващото плащане са с най-висока мотивация за сключване на договор или програма за опазване на околната среда. Увеличава се предлагането на земеделските стопани на агроекологични обществени блага, свързани с околната среда и климата, опазване на водите и подобряване качеството на почвата, запазване на биоразнообразието, подобряване на ландшафта и намаляване на въглеродните емисии.

Едновременно с това се отчита положителен ефект при условие, че плащанията ще бъдат увеличени на годишна база при постигане на по-добри резултати, се дава възможност на земеделските производители за избиране мерки, по които да се включат, за селскостопанската година.

Ключови думи: договори, стейкхолдърите, биоразнообразието, дълбочинните интервюта, подхода WOMR, договор базиран на резултати, колективен договор, договора за веригата на стойността, договорът за веригата на стойността,

IMPROVING CONTRACTUAL RELATIONSHIPS IN THE DELIVERY OF AGRO-ENVIRONMENTAL PUBLIC GOODS IN AGRICULTURE – STAKEHOLDER SURVEY LEADER AND THE WOMR APPROACH

Angel Sarov, Valentina Marinova

University of Agribusiness and Rural Development

The successful implementation of the WOMR/Leader approach in Bulgaria plays an important role in promoting innovative solutions to old and new problems in rural areas and turning them into a kind of „laboratory” for developing local capabilities and testing new ways to meet the needs of communities in rural areas districts. The approach has brought valuable results in many rural areas in the EU and can play an important role in helping rural areas in Bulgaria. Collective

bargaining and incremental payment are the highest motivations for an environmental contract or program. The supply to farmers of agri-ecological public goods related to the environment and climate, water conservation and soil quality improvement, biodiversity conservation, landscape improvement and carbon emission reduction is increasing.

At the same time, a positive effect is reported on the condition that payments will be increased on an annual basis when better results are achieved, farmers are given the opportunity to choose measures to participate in for the agricultural year.

Key words: contracts, stakeholders, biodiversity, in-depth interviews, the BOMR approach, results-based contract, collective agreement, the value chain contract, the value chain contract,

1. Увод

Целта на разработката е проследяване нагласите сред стейкхолдърите при прилагане на нови типове доброволни договори за предоставяне на агроекологични обществени блага в земеделието (Hart, R., 2005; Van Dijk et al., 2015; Bateman, I. et al., 2018; Bartolini, F. et al., 2020; Thomé, K. M. et al., 2021). Те могат да увеличат предлагането от земеделските стопани на агроекологични обществени блага, свързани с околната среда и климата, опазване на водите и подобряване качеството на почвата, запазване на биоразнообразието, подобряване на ландшафта и намаляване на въглеродните емисии. Прилага се модел, който обезщетява земеделските производители за пропуснати ползи и направени допълнителни разходи за всяка допустима дейност в обхват на Мярка 10 от Втори стълб на ОСП по Програмата за развитие на селските райони (2014–2020). Те са в съответствие с Регламент 1305/2013 на ЕК. Прилагат се дейности и поети ангажименти по Направление 10.1.3. „Контрол на почвената ерозия“, както и по Направление 10.2.1. „Опазване на застрашени от изчезване местни породи, важни за селското стопанство“.

2. Методика

За да се идентифицират факторите (социални, екологични, политически, икономически, технологични, правни), които насърчават или възпрепятстват изпълнението на договорите е разработено анкетно проучване и подготвени полуструктуритани въпроси. Въпросникът е част от научноизследователския проект ПРАДО на Институт по аграрна икономика, гр. София²¹. Анкетата и дълбочинните интервюта са осъществени с представители от ръководните структури на стейкхолдърите и в частност представители на ЛИДЕР и подхода ВОМР на цялата територия на България през периода април – юли 2023 г. Основен аргумент за включването им е фактът, че месните инициативни групи ЛИДЕР и подхода ВОМР предоставят възможности за включване на местните заинтересовани лица в целия процес на разработване, прилагане и оценка на стратегиите на определена общност и в частност за предоставяне на агроекологични обществени блага в земеделието.

3. Обща информация за ЛИДЕР и подхода ВОМР

ЛИДЕР се основава на подхода „отдолу – нагоре“, стъпвайки на разбирането, че поради разнообразието на селските райони в Европа, стратегиите за развитие са много по-ефективни и ефикасни, ако се разработват и прилагат на местно ниво от местните участници.

²¹ АИ 7, ССА "Предоставяне на агроекологични обществени блага в земеделието чрез усъвършенстване на договорните отношения" (ПРАДО), ръководител проф. д-р Димитър Николов

Подходът „отдолу-нагоре” означава, че местните действащи лица участват във вземането на решения за стратегията и избора на приоритети, които да бъдат следвани в местната общност. Политиките в селските райони, които следват този подход, трябва да бъдат подготвяни и изпълнявани по начин, който е най-подходящ за нуждите на общността, която обслужват.

Териториалният подход на ЛИДЕР предполага малка, хомогенна, социално свързана територия, често характеризирана от общи традиции, местна идентичност, чувство за принадлежност или общи нужди и очаквания, като целеви район за осъществяване на дадена политика. По този начин се улеснява опознаването на местните силни и слаби страни, заплахи и възможности, вътрешен потенциал и идентифицирането на основните проблеми, забавящи устойчивото развитие. В тази връзка е и изискването населението на територията на МИГ през програмен период 2007 – 2013 г. да е между 10 000 и 100 000 души, а през програмен период 2014 – 2020 г. – между 10 000 и 150 000 души.

Този подход позволява дейностите да бъдат проектирани по-прецизно, за да отговарят на реалните нужди и на местните конкурентни предимства. Избраният район трябва да бъде еднороден и да има достатъчна критична маса по отношение на човешки, финансови и икономически ресурси за поддържане на жизнена местна стратегия за развитие.

Установяването на местни партньорства, познато под името „Местна инициативна група” е оригинална и важна черта от подхода ЛИДЕР. МИГ има за цел да идентифицира и осъществи стратегията за местно развитие, като взема решения за разпределянето на финансовите ресурси и управлението им.

МИГ трябва да обединяват партньорите от публичния и частния сектор, да бъдат добре балансирани и представителни за съществуващите местни групи по интереси, произлезли от различните социално-икономически сектори в района. На ниво на вземане на решения която и да било от групите, представляващи конкретните заинтересовани страни, не следва да представлява повече от 49 % от правата на глас.

МИГ решават насоките и съдържанието на стратегията за местно развитие и вземат решения за различните проекти, които трябва да се финансират. Реалните плащания се извършват от Разплащателна агенция, която се занимава с публично финансиране, а не от самият МИГ, но на базата на избора на проекти, направен от МИГ.

ЛИДЕР може да играе важна роля за стимулиране на нови и новаторски подходи за развитието на селските райони. Новаторството трябва да се разбира в широк смисъл. Може да означава въвеждането на нов продукт, на нов процес, на нова организация или на нов пазар. Новаторството в селските райони може да означава трансфер и адаптиране на иновации, породени другаде, модернизация на традиционни форми на ноу-хау, или намиране на нови решения на устойчиви проблеми на селските райони.

Стратегията за местно развитие трябва да има мулти-секторна (много-отраслова) насоченост като интегрира няколко сектора на дейности. Дейностите и проектите, съдържащи се в местните стратегии трябва да бъдат свързани и координирани като едно свързано цяло. Интегрирането може да засяга дейности, извършвани в един единствен сектор, всички програмни дейности или специфични групи от дейности или, най-важното, връзките между различните икономически, социални, екологични участващи действащи лица и сектори.

Мрежите обхващат обмяна на резултати, опит и ноу-хау между групите по ЛИДЕР, селските райони, администрациите и организациите, участващи в развитието на селските райони в рамките на ЕС, независимо дали са директни бенефициенти по ЛИДЕР. Мрежите са начин за споделяне на добрите практики, за разпространяване на иновациите и надграждане върху уроци, получени от местното развитие на селските райони. Мрежите създават връзки между хора, проекти и селски райони и по този начин могат да спомогнат за преодоляване на изолацията, пред която са изправени някои селски райони.

Сътрудничеството може да се развие в нещо повече от създаване на контакти. Това включва Местна инициативна група, която предприема общ проект с друга група по ЛИДЕР или с група, използваща подобен подход в друг регион, страна-членка или дори трета страна.

В резултат на доказаните му ползи и постижения, подходът ЛИДЕР става задължителна част от програмите за развитие на селските райони след 2000 г. От 2014 г. европейските регламенти дават възможност този подход да се прилага и в градските райони, поради което се преименува на „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР), тъй като ЛИДЕР се отнася за селските райони. Друга ключова промяна в подхода ЛИДЕР от 2014 г. е възможността за многофондово финансиране на стратегиите за Водено от общността местно развитие.

Подходът ЛИДЕР се прилага в България от програмен период 2007 – 2013 г. През него по подхода са изпълнени 90 проекта за подготовка на стратегии за местно развитие, като са одобрени стратегиите на 35 местни инициативни групи (на територия от 25 800 кв. км., включваща 57 общини, с население 810 688 души), които получиха финансиране от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. Предвид потенциала на подхода ЛИДЕР и въз основа на придобития опит, през програмен период 2014 – 2020 г. е осигурено допълнително финансиране за подхода ЛИДЕР/Водено от общностите местно развитие от Европейския социален фонд и Европейския фонд за регионално развитие. Прилагането на многофондово финансиране на подхода ВОМР осигурява възможности за комплексно многосекторно развитие на териториите на местните общности. През програмния период 2014 – 2020 г. са изпълнени 90 проекта за подготовка на стратегии за ВОМР, като са одобрени за финансиране стратегиите на 64 МИГ (на територия от 53 828 кв. км., включваща 117 общини, с население 1 646 496 души). Общата стойност на договорените средства към МИГ е в размер на 364 547 800,28 лв. По ПРСР 2014 – 2020 г. са договорени 238 304 971,02 лв., по ОПИК 2014 – 2020 г. са договорени 57 292 540,00 лв., по ОПРЧР 2014 – 2020 г. са договорени 45 324 223,40 лв., по ОПОС 2014 – 2020 г. са договорени 13 472 431,06 лв., по ОПНОИР 2014 – 2020 г. са договорени 10 153 634,80 лв.

Многофондовото финансиране се прилага за стратегиите за ВОМР на 39 МИГ, включващи 72 общини с територия от 32 690,60 кв. км. и население от 1 059 268 жители.

Еднофондовото финансиране се прилага за стратегиите за ВОМР на 25 МИГ, включващи 45 общини с територия от 21 137,10 кв. км. и население от 587 228 жители.

4. Резултати

Резултатите от анкетата и дълбочинните интервюта са синтезирани и обобщени.

На въпроса: Кои от следните характеристики на агроекологичните договори влияят върху желанието на земеделските стопани да се включат в договор или програма за опазване на околната среда, отговорите на респондентите са визуализирани посредством фигура 1.

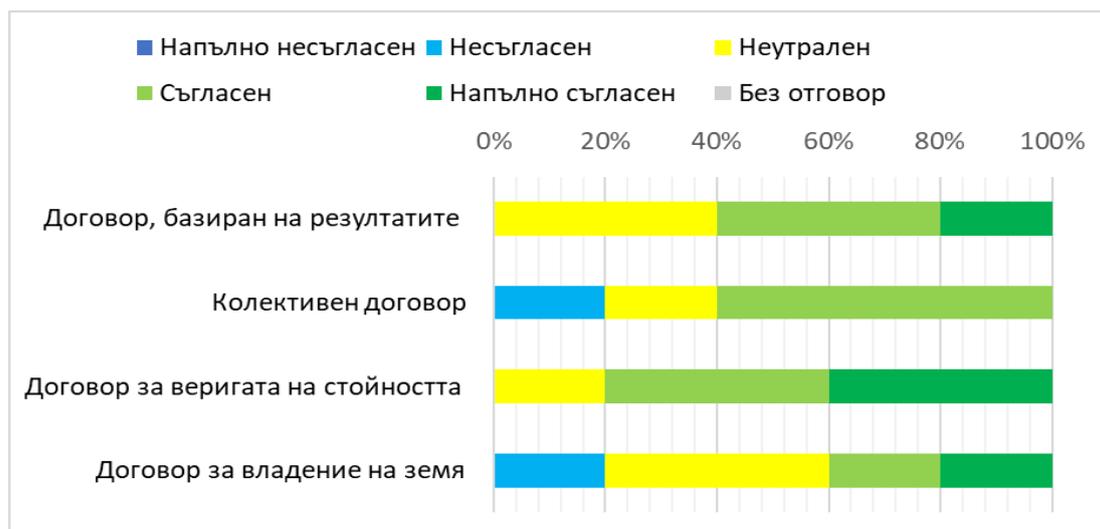
Колективното договаряне и нарастващото плащане са с най-висока мотивация за сключване на договор или програма за опазване на околната среда. Едновременно с това се отчита положителен ефект при условие, че плащанията ще бъдат увеличени на годишна база при постигане на по-добри резултати и възможност на земеделските производители за избират мерки, по които да се включат. Наличието на административен контрол и едновременно с това, и самостоятелен мониторинг са също с притегателни сила за поемане на ангажменти за сключване на договори. Според анкетиранияте гарантираното плащане, възможността за създаване на продуктова марка и евентуално намаляването на рентата не са в достатъчна степен мотивиращи фактори. Оформя се изненадващ отговор отнасящ се до възможността на безплатно обучение, като не особено добър стимулатор за земеделските производители.

Фигура 1. Влияние върху желанието на земеделските стопани да се включат в договорили програма за опазване на околната среда

Източник: Анкетно проучване, Саров, Маринова (2023)

Около 60% от отговорилите са посочили, че колективният договор е най-предпочитаният поради лесното му разбиране и осъществяване (фиг.2). Въпреки това една пета от респондентите не са на това мнение. Те считат, че той не е добре формулиран и се нуждае от корекции и усъвършенстване. По-скоро може да се приеме, че договорът базиран на резултатите и за веригата на стойността също са достъпни за разбиране. Неутралност по отношение на договорът за владение на земята са дали 40% от анкетиранияте. Прави впечатление, че 20% от отговорилите имат положително отношение към разбирането на договора за земевладение при предоставяне на агроекологични обществени блага в земеделието.

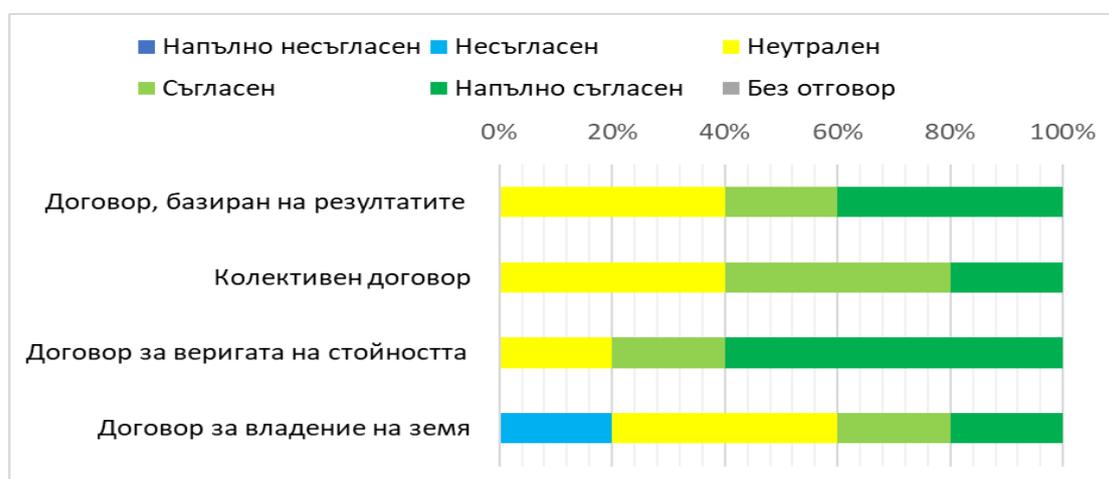

Фигура 2. Кой от четирите типа договори е най-лесен ли е за разбиране?

Източник: Анкетно проучване, Саров, Маринова (2023)

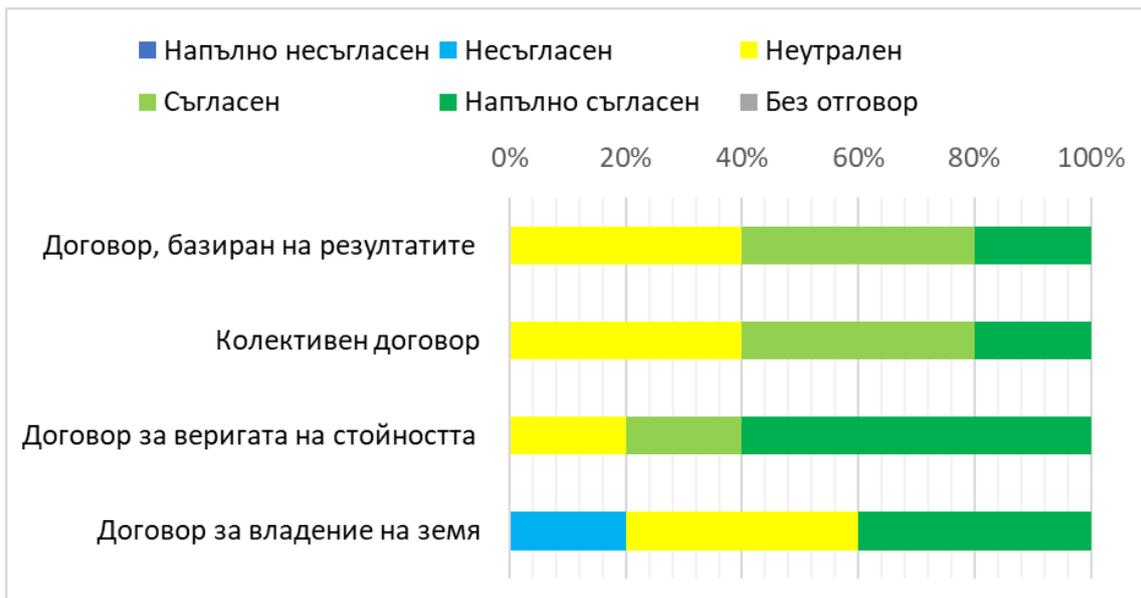
С най-широка приложимост е договорът за веригата на стойността (фиг. 3). Той е предпочетен като вариант при две трети от респондентите. Основен аргумент за това са подобрите възможности на този контракт засягащ повече стейкхолдъри и техните интереси. На другия полюс попада договорът за владение на земята. Според отговорите 60% са по-скоро неутрални и дори неприемат приложимостта му за тяхната структура. Паритет на отговорите получават останалите два договора, които заемат междинното пространство.

Въпросът за потенциалът и полезността за производствената структура дава отново приоритет на договора за веригата на стойността: при 60% от респондентите. Договорът базиран на резултатите заема второ място с 40% пълно одобрение. Със същия процент одобрение и нутралност за потенциалът и полезността е и договорът за колективно изпълнение (фиг. 4). Една пета от реапондентите не са съгласни, че договорът за владение на земя има потенциал и полезност, но при него по-висок процент от отговорилите по-скоро се въздържат да направят оценка.

Фигура 3. Приложим ли е за тяхната структура?

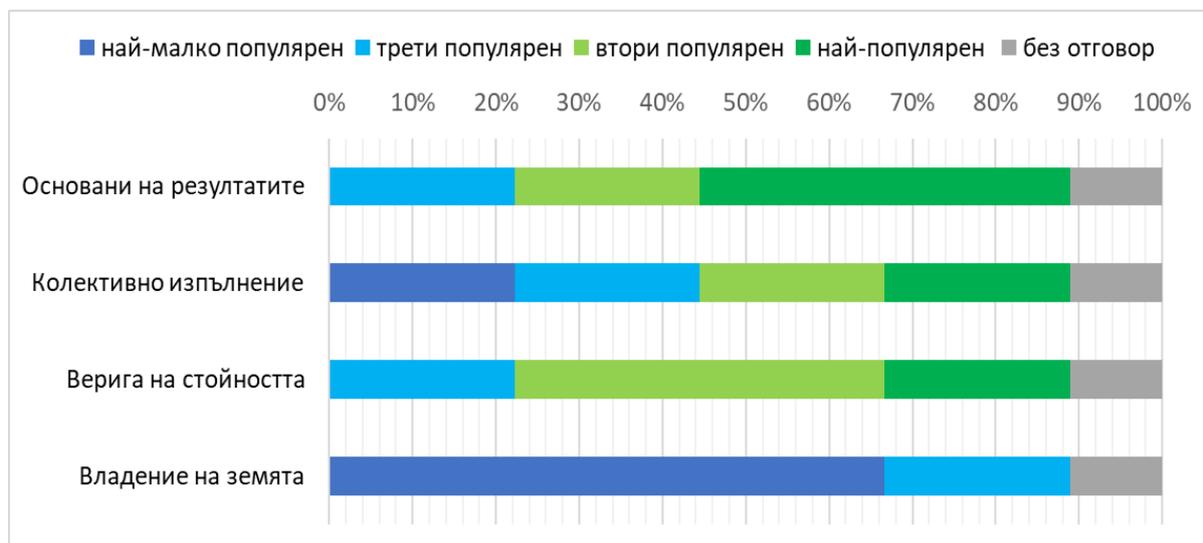
Източник: Анкетно проучване, Саров, Маринова (2023)

Фигура 4. Потенциал и полезност за тяхната структура

Източник: Анкетно проучване, Саров, Маринова (2023)

Респондентите са помолени да класират според популярността сред земеделските производители в техния район четирите вида договори (основани на резултатите, колективно изпълнение, веригата на добавената стойност и договори за владение на земята). С най-ниска оценка е договорът за владение на земята - близо 70 % от анкетираните (фиг. 5). С най-висока привлекателност е посочен договорът, основан на резултатите, а втори по популярност заема договорът за веригата на стойността.

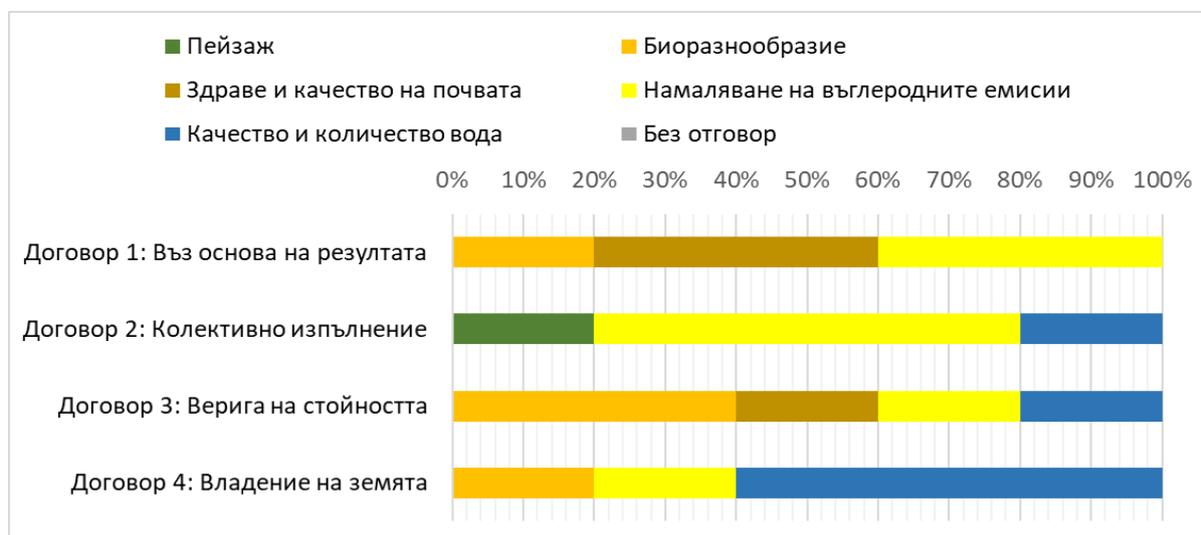

Фигура 5. Популярност на договорите сред земеделските производители

Източник: Анкетно проучване, Саров, Маринова (2023)

Според 80% от отговорилите здравето и качеството на почвата, както намаляването на въглеродните емисии са приоритет за договора основан на резултата (фиг. 6). Едва 20% считат, че поддържането на биоразнообразието е подходящо за този тип договор. На

биоразнообразието приоритет дават близо 40% от респондентите като успешен вариант при договора за веригата на стойността. С най-голяма подкрепа е намаляването на въглеродните емисии при договора за колективното действие. Управлението на водните ресурси се приемат от две трети от анкетиратите като най-подходяща при договора за земевладение.

Фигура 6. Коя екологична цел е най-подходяща за четирите типа договори?

Източник: Анкетно проучване, Саров, Маринова (2023)

5. Изводи

Въз основа на резултатите от проведената анкета и дълбочинни интервюта може да се обобща, че с най-висока мотивация сред отговорилите за сключване на договор или програма за опазване на околната среда е колективното договаряне и възможността на нарастващото плащане. Отново колективният договор е най-предпочитаният поради лесното му разбиране и изпълнение. Въпреки това с най-висока популярност на договорите сред земеделските производители е договорът основан на резултатите, договорът за веригата на стойността се приема като най-широко приложим. От гледна точка на разнообразието от екологични цели най-висока оценка е дадена на намаляването на въглеродните емисии.

В заключение може да се направи извода, че подобни изследвания са една добра възможност за полисимейкърите да проектират нови подходи за подобряване на сътрудничеството между земеделските производители с другите заинтересовани страни. Териториалният подход на ЛИДЕР улеснява опознаването на местните силни и слаби страни, заплахи и възможности, вътрешен потенциал и идентифицирането на предизвикателства, забавящи устойчивото развитие. Проучените широк спектър от практически въпроси като технологични и правни условия, разпределение на стимули и нагласи, създават условия да се разберат факторите за успех и как може да се подобри текущата правна рамка.

Литература

1. **Bartolini, F., Vergamini, D., Longhitano, D., & Povellato, A. (2021).** Do differential payments for agri-environment schemes affect the environmental benefits? A case study in the North-Eastern Italy. *Land use policy*, 107, 104862.

2. **Bateman, I. J., & Balmford, B. (2018).** Public funding for public goods: A post-Brexit perspective on principles for agricultural policy. *Land use policy*, 79, 293-30.
3. **Hart, R., & Latacz-Lohmann, U. (2005).** Combating moral hazard in agri-environmental schemes: a multiple agent approach. *European Review of Agricultural Economics*, 32(1), 75-91.
4. **Thomé, K. M., Cappelleso, G., Ramos, E. L. A., & de Lima Duarte, S. C. (2021).** Food supply chains and short food supply chains: Coexistence conceptual framework. *Journal of Cleaner Production*, 278, 123207.
5. **Van Dijk, W. F., Lokhorst, A. M., Berendse, F., & de Snoo, G. R. (2015).** Collective agri-environment schemes: How can regional environmental cooperatives enhance farmers' intentions for agri-environment schemes? *Land Use Policy*, 42, 759-766.
6. Насоки на местните участници, относно ВОМР, ЕСИФ; Програма Европа 2020;
7. Ръководство на воденото от Общностите местно развитие в рамките на европейските структурни и инвестиционни фондове, версия: май 2014г.; Стратегия за ВОМР на МИГ
8. Аграрен доклад 2021 год. 2022 год.
9. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони 2023-2027 г. / СПРСР/

Acknowledgements: This publication was prepared under INVEST FOR EXCELLENCE IN REGIONAL SUSTAINABILITY (INVEST4EXCELLENCE) project. The project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 101035815. Responsibility for the information and views set out in this paper lies entirely with the authors.